

Др Милан Шкулић*

ПРАВНА ПРИРОДА И КРИВИЧНОПРАВНИ (МАТЕРИЈАЛНИ И ПРОЦЕСНИ) ЕФЕКАТ ЗАСТАРЕЛОСТИ КРИВИЧНОГ ГОЊЕЊА

I део

Рад садржи анализу кривичноправног и кривичнопроцесног ефекта застарелости, као института који има „двоструку природу“, како кривичноправну, тако и кривичнопроцесну, а који своје специфично дејство остварује пре свега у кривичном поступку, када наступела застарелост представља трајну кривичнопроцесну сметњу, која онемогућава кривично гоњење и представља разлог за окончање кривичног поступка, ако је он започео, односно спречава његово започињање, уколико кривични поступак још увек није започет, што се у обе ове ситуације манифестује доношењем одговарајућих одлука органа поступка – било кривичног суда, било јавног тужиоца, уколико се ради о кривичним делима за која се гони по службеној дужности.

У раду се разматра појам застарелости и њен ratio legis, одређена упоредноправна решења (немачко кривично право и кривично право САД), нормативна решења у српском кривичном праву, као и основни кривичнопроцесни ефекти застарелости уз посебно анализирање нелогичног решења у Закону о кривичном поступку, где је застарелост погрешно сврстана у једну од апсолутно битних повреда одредаба кривичног поступка.

Кључне речи: *Застарелост кривичног гоњења. – Кривично право. – Кривично дело. – Кривично процесно право. – Кривични поступак. – Пресуда.*

---

* Аутор је редовни професор Правног факултета Универзитета у Београду, skulic@ius.bg.ac.rs

1. УВОДНА РАЗМАТРАЊА

Још је *Хераклит из Ефеса* (Ἡράκλειτος ὁ Ἐφέσιος), иначе, због свог „тешког“ стила изражавања, те склоности да „ствари не улепшава“, познат по надимку *Мрачни*, један од неколико значајних „предсократовских“ мислилаца,¹ закључио да на „овом свету све пролази и ништа не остаје“ (πάντα χωρεῖ καὶ οὐδὲν μένει), што је касније у филозофији, али чак и знатно више у свакодневном животу, постало познато у скраћеној верзији – „све тече“ (πάντα ρεῖ).

Давно је речено да „време лечи ране“, а некада у својеврсно „живо блато заборав“ утону ствари које су својевремено биле изузетно важне, чак круцијалне и пресудне, или се макар, чинило да су такве, а онда их протек времена скоро „прогута“, учини да некако пропадну у дубоку „провалију заборав“, или их просто спонтано прекрије „прашина несећања“... То наравно, важи и за људе...

Протек времена често битно мења поглед на одређене догађаје, скоро да „брише“ нека дешавања, „релативизује“ некадашње „старе истине“ и „реалности“, модификује у свести и сећању многа раније постојећа стања и сл. То је посебно упадљиво у једном ширем историјском смислу, па се тако на пример, историја одређених дешавања и не може ваљано писати без одговарајуће бар минималне тзв. историјске дистанце. То важи у одређеном облику за све области живота и бивствовања.

Ни право не може бити имуно на деловање одређених природних „законитости“, међу које спада и снажно „животно дејство“ одговарајућег дужег протеча времена, па је стога, такав протек времена значајна чињеница и у праву, односно „прохујало време“ некада остварује и одређено правно дејство. У грађанском праву на пример, одређеним протеклом времена се под одговарајућим условима стиче одређено право (попут права својине које се стиче одржајем у стварном праву) или престаје гаранција за купљену ствар, када се ради о облигационом праву, праву потрошача итд. У грађанском праву, такође, протеклом одређеног периода наступа и застарелост одређених потраживања, губи се право на подношење тужбе у парничном поступку и сл. И неке друге гране права познају институт застарелости, попут на пример, пореског права, управног права итд.

Застарелост постоји и у кривичном праву у облику застарелости кривичног гоњења и застарелости извршења кривичних санкција.² Застарелост кривичног гоњења се своди на немогућност

¹ Jeremy Stangroom, James Garvey, *Die berühmtesten Philosophen*, Premio, London – Münster 2006, 8–9.

² Више о томе: Зоран Стојановић, *Кривично право – општи део*, Правна књига, Београд 2015²², 386.

реализовања кривичног гоњења након протеча одређеног времена од времена извршења кривичног дела. То значи да протеком одређеног времена престаје овлашћење, односно право и дужност надлежних државних органа да предузимају било какве радње у кривичном поступку, односно ради кривичног гоњења у односу на конкретно лице.

Застарелост извршења кривичне санкције представља немогућност да се након протеча одређеног времена изврше кривичне санкције, а зависно од врсте кривичних санкција разликује се момент од када почиње да тече такав рок застарелости, па тако он тече: 1) *од дана осуде* на казну затвора, новчану казну, казну рада у јавном интересу или на казну одузимања возачке дозволе; 2) *од дана правноснажности пресуде* којом су изречене новчане казне и одузимање возачке дозволе као споредне казне; 3) *од дана правноснажности одлуке* којом су изречене одређене мере безбедности медицинског карактера, те 4) *протеком времена за које су мере изречене*, када се ради о мерама безбедности вршења позива, делатности и дужности, забране управљања моторним возилом и протеривања странца из земље.

2. ПОЈАМ ЗАСТАРЕЛОСТИ У КРИВИЧНОПРАВНОМ СМISЛУ И *RATIO LEGIS* ИНСТИТУТА ЗАСТАРЕЛОСТИ КРИВИЧНОГ ГОЊЕЊА

Застарелост кривичног гоњења је важан институт кривичног права, за који није сасвим извесно да ли по својој природи доминантно у домену материјалног или процесног кривичног права. Наиме, застарелост се у континенталној Европи (као што је то случај и у Србији), претежно регулише кривичним закон(ик)ом, као основним извором кривичног материјалног права, па из тога некако скоро рутински произлази да се ради о материјалном кривичноправном институту, који се уосталом, детаљније и објашњава углавном у уџбеницима кривичног материјалног права, тј. у оквиру општег дела кривичног права. Такође, онда када се кривично гоњење не може предузети због застарелости, произлази и немогућност формалног и дефинитивног утврђивања да ли се уопште и ради о кривичном делу, јер такво противправно дело које је законом прописано као кривично дело у случају наступеле застарелости не може бити предмет кривичног поступка (који се не може покренути ако још није започео, или не може бити настављен, ако је претходно већ био покренут), из чијег би правноснажног исхода могао произићи закључак да је заиста у питању кривично дело.

С друге стране, дејство застарелости је примарно кривичнопроцесно, јер се оно своди на немогућност да конкретно лице буде кривично гоњено, што је једна изразито кривичнопроцесна манифестација. У процесном смислу застарелост представља *трајну кривичнопроцесну сметњу (неотклоњиву препреку)* за кривично гоњење. Како се кривично гоњење не може предузети онда када је наступила застарелост, тј. онда када је протекао одређени период од дана извршења кривичног дела, такво противправно дело које је законом прописано као кривично дело, не може бити предмет кривичног поступка (*causa criminalis*), а лице у погледу којег је постојао одређени процесно релевантни степен сумње да је такво дело учинило, се без правноснажне одлуке суда (која није могућа, јер кривично гоњење више није могуће реализовати/наставити), не може сматрати кривим.

Чини се да је застарелост у основи примарно кривичнопроцесна категорија, али наравно, она има и одређену материјалну кривичноправну компоненту, не само због законске систематике, јер је регулисана одредбама Кривичног законика, већ и због њене кључне везе са временом извршења кривичног дела, што представља и основни разлог да се у теорији понекад говори о њеној *двострукој природи*.

Када је реч о правној природи застарелости кривичног гоњења, прихватљиво је и једно становиште које се сматра типичним за савремену немачку кривичноправну теорију, а које се заснива на учењу о „кривичноправним и ванкривичноправним условима (сврсисходним претпоставкама) у процесном праву“, као једном од елемената разграничења између услова кажњивости и разлога који искључују кажњивост садржаних у материјалном кривичном праву, од одређених процесних претпоставки, које су регулисане кривичним процесним правом. Ово схватање се заснива на закључку да је старија немачка кривичноправна теорија (на пример, *H. Kaufmann*), у суштини погрешно покушавала да повеже, па и „поистовети“ материјалне проблеме кривице, услова кажњивости, те потребе за кажњавањем, с институтима као што су непостојање оптужног акта или застарелост, који су се посматрали као „услови који искључују кажњивост“, те као израз „престале потребе за кажњавањем“.³

Објашњавајући да у одређеним случајевима „непостојање потребе за кажњавањем“ или „давање предности ванкривичноправним разлозима“, није само проблем материјалног права, већ такође и процесног права, цитирани аутор (*C. Roxin*), закључује да одређени институти, попут застарелости кривичног гоњења имају „двоструку

---

³ Claus Roxin, *Strafrecht – Allgemeiner Teil, Band I – Grundlagen, Der Aufbau der Verbrechenlehre*, Verlag C.H.Beck, München 2006⁴, 1050 и 1054–1055.

природу“ (*Doppelnatur*), те припадају како материјалном кривичном праву тако и кривичном процесном праву.⁴

Институт застарелости је типичан за континентално-европска кривична права, док неки англосаксонски кривичноправни системи, уопште не познају институт застарелости у неком системском смислу (он је чак био потпуно неприхватљив за класичан *common law* систем), што ће се детаљније објаснити у делу текста посвећеном упоредноправној анализи, мада је данас ипак скоро немогуће наћи кривичноправни систем у коме у одређеном облику не постоји застарелост кривичног гоњења.

Немогућност да кривично гоњење застари би се, начелно, могла сматрати и супротном интересима правне сигурности, мада иначе, многа кривична права познају и одређене категорије кривичних дела у погледу којих из одређених пре свега, начелних разлога, не може доћи до застарелости кривичног гоњења. Сматра се да је „у савременом кривичном законодавству прихваћено становиште према којем државно право на кажњавање (*ius puniendi*) престаје уколико није реализовано у одређеном периоду“.⁵

Иако се застарелост кривичног гоњења формално уређује правилима кривичног материјалног права (КЗ Србије, чл. 103 и 104), она свој доминантан значај претежно остварује у кривичном процесном праву, јер је наступела застарелост кривичног гоњења, разлог за одређене одлуке које се доносе у различитим фазама кривичног поступка, односно представља апсолутну „процесну препреку“, односно неотклоњиву *процесну сметњу* за отпочињање или настављање кривичног гоњења.

У модерном кривичном праву је начелно веома ограничен круг кривичних дела која не застаревају и углавном се ради о кривичним делима која су од посебног значаја за међународну заједницу, мада као што ће то бити детаљније објашњено у тексту посвећеном упоредном праву, постоје државе у којима најтежа „класична“ кривична дела против живота не застаревају. Ипак, релативно су ретка кривична дела која никада не застаревају, тј. у погледу којих кривично гоњење апсолутно не застарева. То се пре свега односи на она кривична дела која имају посебан значај за међународну заједницу, као што је то случај са неким кривичним делима против човечности и других добара заштићених међународним правом, односно кривичним делима у погледу којих је одређеним међународним изворима права предвиђена обавеза држава да пропише незастаревање тих кривичних дела, односно незастаревање кривичног гоњења за

⁴ *Ibid.*, 1055–1056.

⁵ Милош Бабић, Иванка Марковић, *Кривично право – општи дио*, четврто измењено издање, Правни факултет у Бањој Луци, Бања Лука 2013⁴, 455.

њих, па и извршења кривичних санкција које су за таква кривична дела изречене. Само се законом може стриктно, тј. одговарајућим таксативним набрајањем било у односу на конкретна кривична дела, било у погледу одређене врсте кривичних дела, искључити њихово застаревање, тј. застаревање кривичног гоњења у погледу одређених кривичних дела.

Постоје две врсте застарелости кривичног гоњења: 1) *апсолутна* застарелост и 2) *релативна* застарелост.⁶ Са становишта њиховог процесноправног дејства између њих нема посебне разлике, тј. оба облика застарелости кривичног гоњења спречавају вођење или започињање кривичног поступка, онда када је застарелост дефинитивно наступила.

Суштина је да протек одређеног времена од извршења кривичног дела, односно истек рока застарелости, проузрокује немогућност кривичног гоњења, а основни критеријум за дужину тог рока је везан за *апстрактну тежину* кривичног дела о којем се ради, што значи да се он у самом Кривичном закону стриктно и методом одговарајућег набрајања, одређује према критеријуму прописане казне.

Начелно, што је теже кривично дело у питању, то је дужи рок застарелости, а ако је за кривично дело прописано више казни, рок застарелости се одређује према најтежој прописаној казни.

Рок релативне застарелости се прекида сваком процесном радњом која се предузима ради откривања кривичног дела или с циљем откривања и гоњења учиниоца због учињеног кривичног дела. Тај се рок прекида и уколико је учињено ново кривично дело које је према прописаној казни исто толико тешко или теже од оног кривичног дела у погледу којег тече рок застарелости. Сваким таквим прекидом застарелост почиње поново да тече, али када протекне двоструко време које се по закону захтева за застарелост кривичног гоњења, наступа апсолутна застарелост кривичног гоњења, што значи да тада престаје свака могућност да се конкретно лице кривично гони, без обзира на кредибилитет и убедљивост доказа који говори у прилог томе да је он заиста учинио конкретно кривично дело, или било које друге околности у конкретном случају.

Могућа је и обустава застарелости кривичног гоњења, што се такође односи једино на релативну застарелост кривичног гоњења, што значи да рок застарелости не тече, односно престаје да тече и „застаје“ током времена у којем се кривично гоњење не може отпочети или продужити, због одређених сметњи и препрека процесноправног карактера, као што је то душевна болест учиниоца услед чега се против њега не може водити кривични поступак.

---

⁶ Више о томе: З. Стојановић (2015), 386.

Код апсолутне застарелости кривичног гоњења, рок застарелости практично увек тече и он се не прекида, без обзира на разлоге због којих иначе долази до обуставе или прекида рока застарелости када се ради о релативној застарелости кривичног гоњења. Апсолутна застарелост је предвиђена с обзиром на то да би могућност обуставе и прекида застарелости могла практично довести до тога да се институт застарелости кривичног гоњења и не примењује.⁷

За наступање апсолутне застарелости кривичног гоњења, довољно је да протекне одређени период, који је одређен законом, а да пре истека тог рока није дошло до правноснажне одлуке суда да је конкретно лице учинило кривично дело. То би пре свега била правноснажна осуђујућа пресуда, а исто дејство би имало и решење о изрицању мере безбедности неурачунљивом лицу, иако формално, такво лице не чини кривично дело, већ дело које је противправно и законом прописано као кривично дело. Исто дејство имају и неке друге одлуке које се свode на констатацију да је одређено лице учинило кривично дело и које се доносе у посебним кривичним поступцима, као што је то на пример, поступак према малолетницима. Овде није од значаја да ли је уопште у оквиру тог периода (рока након чијег протеча наступа апсолутна застарелост), заиста и дошло до кривичног гоњења или оно није реализовано, нити ако је кривично гоњење започето, те претходно поведен и кривични поступак, до којег је процесног стадијума дошло, тј. у којој фази већ покренутог кривичног поступка је наступила апсолутна застарелост.

То значи да је ефекат наступања апсолутне застарелости кривичног гоњења у суштини, без обзира на то да ли је кривично гоњење претходно започето, те ако јесте, до које је фазе кривичног поступка дошло или кривично гоњење уопште није ни почело, увек исти – кривично гоњење се више не може предузети, односно наставити. Зато је наступела застарелост кривичног гоњења увек и апсолутна и трајна сметња за вођење кривичног поступка.

Фактички је ипак нешто другачији један практични ефекат или више „импресија“, да онда када је кривично гоњење већ започело, али је због спорости кривичног поступка, његовог одуговлачења и уопште, неефикасности надлежних органа, у међувремену наступила апсолутна застарелост кривичног гоњења, то представља разлог да конкретан случај делује неправично, нарочито са становишта оштећеног кривичним делом.

Ratio legis постојања института застарелости кривичног гоњења је вишеструк. С једне стране, он се темељи на одређеним криминално-политичким разлозима из којих произлази да ако су надлежни државни органи пропустили да у одређеном периоду (чија

⁷ *Ibid.*

дужина начелно зависи од тежине кривичног дела), предузму кривично гоњење, односно у регуларном кривичном поступку, омогуће доказивање кривичног дела и евентуално кривично санкционисање учиниоца, држава практично губи своје, иначе ексклузивно право на кривичноправно реаговање, пре свега право на кажњавање.⁸ Тог се права држава у ствари, на специфичан начин сама одриче сопственим прописима који регулишу застарелост кривичног гоњења. С друге стране, начелно се сматра да протек времена у битној мери елиминише сврху кажњавања, односно кривичног санкционисања.

Коначно, протек времена у пракси често битно отежава доказивање, па је и то разлог за постојање застарелости кривичног гоњења.⁹ Треба имати у виду и да из отежаног доказивања кривичног дела, односно кривице за дело које је противправно и законом прописано као кривично дело, након протекла одређеног дужег времена, што се често сврстава у елементе *ratio legis*-а застарелости, по логици ствари произлази и могућност за чешће судске заблуде, односно уопште, грешке органа поступка, па се и то може сматрати разлогом за постојање застарелости кривичног гоњења у кривичноправном систему правних држава.

У нашој теорији се истиче да је застарелост „ушла у кривично право из многих разлога“,¹⁰ па се тако наводи: „Од најстаријег аргумента бескрајне моћи времена која све брише и мења у свим областима права и у свако доба, губитка доказа (застарелост кривичног гоњења), губљења осећаја осуде код оштећеног и успостављања равнотеже у односима између учиниоца и оштећеног, стварања нових односа и ситуација чија би промена довела до поремећаја установљеног реда, а тиме и до узбуђивања јавности и распиривања страсти, потребе да правни поредак призна стање које дуго траје, до најновијег губитка сврхе казне“.¹¹

Аргументи да је застарелост сама по себи, противна интересима правичности, као и да је тај институт начелно у супротности с циљевима генералне превенције, у модерном кривичном праву узмичу пред разлозима који оправдавају постојање застарелости кривич-

---

⁸ Више о томе: Зоран Стојановић, *Коментар Кривичног законика*, Службени гласник, Београд 2012, 296.

⁹ Више о томе: Зоран Стојановић, *Кривично право*, ЦИД, Подгорица 2008, 352.

¹⁰ Више о томе: Маринка Цетинић, *Застарелост у кривичном праву СФРЈ*, необјављена магистарска теза, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд 1980, 33.

¹¹ Маринка Цетинић, „Институт застарелости у Кривичном законик у Србије“, *Бранич – часопис за правну теорију и праксу Адвокатске коморе Србије* 2/2006, 32–33. (Цитирана ауторка своје излагање базира на учењима Berner-a, Mayer-a, Dombach-a. Leoning-a, von List-a i Lorenz-a.)

ног гођења,¹² иако заиста није спорно да она у пракси, често може да буде не само супротна правичности, већ се тиме директно може шкодити интересима оштећеног кривичним делом.

3. ЗАСТАРЕЛОСТ КРИВИЧНОГ ГОЂЕЊА У УПОРЕДНОМ ПРАВУ

Као што је већ делимично објашњено у претходним излагањима, већина упоредноправних кривичноправних система у континенталној Европи, на релативно сличан начин као и у Србији познаје институт застарелости кривичног гођења, а данас је веома ретко да неко кривично законодавство уопште не познаје механизам застарелости кривичног гођења.

Одређене разлике се, као и иначе у погледу многих других аспеката, могу уочити између типичних континентално-европских и англосаксонских кривичноправних модела, што је могуће релативно сумарно илустровати примерима из Немачке и Сједињених Америчких Држава.

3.1. Застарелост кривичног гођења у немачком кривичном праву

Застарелост се у немачком кривичном праву, слично као што је то и у Србији, регулише одредбама Кривичног законика (*StGB*), те се по правилу, доктринарно и у једном „школском смислу“, претежно објашњава у уџбеницима кривичног материјалног права. Када је реч о уџбеницима кривичног процесног права, застарелост кривичног гођења се претежно дефинише као кривичнопроцесна „сметња“, односно „препрека“, а у делу немачке кривичнопроцесне теорије се износи и схватање о „позитивним и негативним процесним претпоставкама“ (*positive und negative Prozeßvoraussetzungen*), при чему се под негативним процесним претпоставкама подразумевају оне које представљају „препреке“ за кривичног гођење, где између осталог, спада и застарелост кривичног гођења.¹³

Исто као и у српском кривичном праву и у кривичном законодавству Немачке разликују се застарелост кривичног гођења, када се за конкретно кривично гођење више не може реализовати „кривични прогон“ (§ 78 *Strafgesetzbuch*) и застарелост извршења казне односно кривичне санкције, када се кривична санкција више не може извршавати (§79 *Strafgesetzbuch*), што значи да се ова друга

---

¹² Више о томе: З. Стојановић (2012), 296.

¹³ Claus Roxin, *Strafverfahrensrecht*, Verlag C.G.Beck, München 1998²⁵, 163–164.

врста застарелости, „односи само на учиниоца који је за кривично дело правноснажно осуђен“.¹⁴

Међутим, без обзира на „школско-доктринарну“ систематику, тј. сврставање застарелости претежно у садржај уџбеника кривичног материјалног права, објашњења основне садржине застарелости се и у немачкој кривичноправној теорији углавном односе на њену *кривичнопроцесну суштину*, односно непосредни ефекат застарелости стриктно у кривичнопроцесном смислу.

У немачкој кривичноправној теорији се нарочито истиче да треба разликовати посебне *претпоставке кажњивости* од *претпоставки за кривично гоњење*, као и од оних претпоставки које представљају *препреке за кривично гоњење*, попут на пример, изостанка предлога за кривично гоњење (када се за нека кривична дела кривично гони само по предлогу оштећеног), или застарелости кривичног гоњења, када су у питању околности „ван свих битних обележја кривичног дела“ и неvezано са кажњивошћу“, већ се тичу „допуштености кривичног гоњења“.¹⁵ У претходном тексту је већ објашњено схватање немачке теорије о „двострукој природи“ (*Doppelnatur*) застарелости кривичног гоњења, као правног института који подједнако припада како кривичном материјалном тако и кривичном процесном праву.¹⁶

Поред одређивања рокова застарелости с обзиром на апстрактну тежину кривичног дела, што у правно-техничком смислу представља основну одредбу која се односи на застарелост кривичног гоњења, одредбама немачког Кривичног законика се посебно регулише неколико других релевантних питања повезаних са застарелошћу кривичног гоњења, а која су у немачко кривично законодавство уведена накнадно у односу на изворну одредбу § 78 *StGB*,¹⁷ која регулише рок застарелости кривичног гоњења. Ту спадају: 1) почетак застарелости кривичног гоњења, 2) мировање рока застарелости кривичног гоњења, те 3) прекид застаревања кривичног гоњења.

¹⁴ Више о томе: Adolf Schönke, Horst Schröder (део коментара који су писали W. Stree и D. Sternberg – Lieben), *Strafgesetzbuch – Kommentar*, Verlag C.H.Beck, München 2001²⁶, 1036–1037.

¹⁵ Johannes Wessels, Werner Beulke, *Strafrecht – Allgemeiner Teil – Die Straftat und Ihr Aufbau*, C. H. Müller, Heidelberg 2003³³, 53.

¹⁶ C. Roxin, 1055–1056.

¹⁷ То се очигледно може уочити из примењене законске систематике, с обзиром да се ради о *параграфима* (§§) 78а, 78б и 78ц *StGB*, који су, што се види из коришћења *слова абецеде* у односу на исту бројчану ознаку основне законске одредбе, а то је § 78 *StGB*, која се односи на рокове застарелости кривичног гоњења (*Verjährungsfrist*), у немачки Кривични законик уведени тек касније.

3.1.1. Рокови застарелости у Кривичном законнику Немачке

Рокови застарелости су у немачком Кривичном законнику, слично као и у српском КЗ-у, одређени према апстрактној тежини кривичног дела које је у питању, тј. с обзиром на казну која је законом прописана за кривично дело. Ту као и у другим савременим кривичним законодавствима важи опште правило да је рок застарелости начелно дужи, што је теже кривично дело о којем се ради.

Рок застарелости кривичног гоњења је *тридесет* година када се ради о кривичним делима за која је прописана казна доживотног затвора (осим када се ради о кривичним делима забрањеним том казном, а чије кривично гоњење изузетно не застарева), *двадесет* година у погледу кривичних дела забрањених казном од преко десет година, *десет* година у односу на кривична дела за која је прописана казна тежа од пет година, *пет* година у погледу кривичних дела која су забрањена казном преко једне године затвора, а до пет година, док у погледу *осталих кривичних дела*, рок застарелости кривичног гоњења износи три године (§ 78, *Abs. 3 StGB*).

И иначе, прилично склон детаљној правно-техничкој регулативи, која некада скоро „прелази у непотребан формализам“, немачки законодавац сматра потребним стриктно објашњење да се рокови застарелости одређују искључиво према прописаним казнама за одређена кривична дела, тј. у посебном делу Кривичног законика, те детаљно објашњава да се тако дефинисани рокови застарелости кривичног гоњења, одређују само, тј. искључиво према казнама које су „забрањене“ у закону за одређена кривична дела и независно од могућности за поштравање или ублажавање казне, односно без обзира на законске могућности за кажњавање у погледу посебно тешких случајева, односно мање тешких случајева, који су прописани у општем делу Кривичног законика (§ 78, *Abs. 4 StGB*).

Исто као и српском кривичном праву и у немачком Кривичном законнику је прописано да онда када прође *двоструко време* од онога које је законом прописано за застарелост кривичног гоњења у односу на одређену категорију кривичних дела, наступа *апсолутна застарелост*, с тим да када се ради о року застарелости који је краћи од три године, потребно је да прођу најмање три године (§ 78ц, *Abs. 3 StGB*). То значи да се тако, према истом правном механизму, односно истоветном критеријуму какав постоји у српском кривичном законодавству и у немачком кривичном праву поништава ефекат претходних прекида застарелости кривичног гоњења, до којих је евентуално дошло.

3.1.2. *Одређивање тренутка од којег започиње ток рока
застарелости кривичног гоњења у немачком
кривичном законодавству*

Застаревање кривичног гоњења у Немачкој започиње чим је кривично дело довршено, односно „докрајчено“ (*Beendigung*), а ако последица кривичног дела која представља његово битно обележје, односно спада у елементе бића кривичног дела (*Tatbestand*), наступи тек касније, рок застарелости кривичног гоњења почиње од тренутка када је наступила последица (§ 78a *StGB*).

Дакле, основно правило у одређивању момента од којег започиње да тече рок застарелости се тиче времена довршења („докрајчења“) кривичног дела, а посебна правила се односе на тзв. последична кривична дела (*Erfolgsdelikten*), када је релевантно време наступања последице (као што је то на пример, случај са кривичним делом недозвољеног прекида трудноће – *Schwangerschaftsabbruch*, код којег се као релевантан моменат узима тренутак када је наступила смрт плода), те неке друге ситуације када је тренутак наступања последице релевантан, попут кривичних дела која су квалификована последицом, тј. оних деликата чији тежи облици настају због наступања одређене теже последице (*erfolgsqualifizierte Delikte*), у погледу којих се у немачкој теорији објашњава да исто правило које се односи на кривична дела код којих је наступање одређене последице елемент њиховог бића, важи и у оваквим ситуацијама, при чему се „ништа не мења ни када последица која кривично дело чини тежим, наступи тек након што је за основни деликт већ наступила застарелост“.¹⁸

У немачкој кривичноправној теорији се уобичајено прави значајна разлика између „испуњења дела“ (*Vollendung*), под којим се не подразумева само да је учинилац предузимањем радње кривичног дела „остварио своју намеру“, већ да су остварена, тј. испуњена и сва битна обележја конкретног кривичног дела, односно „све карактеристике бића кривичног дела“ (*Tatbestandsmerkmale*), од довршења (буквално – „докрајчења“) кривичног дела (*Beendigung*), које представља тзв. материјално испуњење кривичног дела (*materielle Vollendung*), које некада наступа заједно с испуњењем дела, тј. истовремено са њим, а у неким ситуацијама касније, што онда има значаја за рачунање тренутка од којег почиње да тече рок застарелости кривичног гоњења.¹⁹ Такав је случај на пример, са кривичним делима која имају тзв. итеративну структуру свог бића, где спадају трајни деликти или двоактивна кривична дела, као и кривична дела

¹⁸ A. Schönke, H. Schröder, 1022–1023.

¹⁹ Више о томе: Hans-Heinrich Jescheck, Thomas Weigend, *Lehrbuch des Strafrechts – Allgemeiner Teil*, Duncker & Humblot, Berlin 1996⁵, 517–518.

која обухватају више појединачних аката.²⁰ Увек када се ради о таквим ситуацијама, тј. случајевима када се кривично дело сматра завршеним („докрајченим“), у неком каснијем тренутку од оног када се сматрало „испуњеним“, од тог каснијег момента почиње да тече рок застарелости кривичног гоњења.

3.1.3. Мировање рока застарелости кривичног гоњења

Мировање (*Ruhen*) рока застарелости кривичног гоњења се у немачком кривичном праву своди на механизам који је суштински истоветан обустави застарелости у нашем кривичном праву. У односу на релативно уопштено дефинисан разлог за обуставу тока застарелости кривичног гоњења у српском кривичном праву, мировање рока застарелости у немачком кривичном праву, се темељи на низу таксативно наведених разлога (често и (пре)опширно дефинисаних), од којих је већина у суштини процесно-правног карактера.

До мировања рока застарелости кривичног гоњења у Немачкој, долази када се ради о неколико опционо прописаних ситуација (§ 786 *StGB*), што се своди на случајеве када застарелавање, односно рок застарелавања/застарелости кривичног гоњења не тече до наступања одређеног момента, односно у одређеном периоду, тј. док трају одређене у закону прописане околности.

Застарелости мирује у следећим ситуацијама: 1) до навршетка осамнаесте година живота жртве неких кривичних дела против полне слободе,²¹ 2) током периода у којем кривично гоњење не може да започне или не може да се настави, што се не односи на случајеве када кривично гоњење није било могуће због непостојања предлога за кривично гоњење, овлашћења или оптужног акта (захтева за кажњавање); 3) када се кривично гоњење не може предузети у односу на лице које има право имунитета, тј. када се ради о члану савезне скупштине или члану законодавног органа неке од држава које су у саставу Савезне Републике Немачке, а када застарелавање мирује: а) од дана када су државно тужилаштво или други државни орган, односно полиција сазнали за кривично дело и учиниоца и б) од дана када је против учиниоца поднет оптужни акт или захтев за кажњавање у складу с правилима Законика о кривичном поступку, као и 4) ако је током времена у којем је текао рок застарелости донета првостепена пресуда, када рок застарелавања мирује до правноснажног окончања кривичног поступка, осим уколико се ради о посебно тешком случају кривичног дела у погледу којег је законом прописана могућност

²⁰ *Ibid.*, 517.

²¹ Ради се о кривичним делима прописаним одредбама §§ 176 до 179 *StGB*, где спадају: 1) сексуална злоупотреба деце, 2) силовање, 3) сексуална принуда, те 4) сексуална злоупотреба лица неспособних да пруже отпор.

пооштравања казне за више од пет година, под условом да је већ започео главни поступак пред земаљским судом, а када се поступа изузетно, тако да рок застарелости мирује од тренутка започињања главног поступка.

3.1.4. Прекид тока застарелости кривичног гоњења

Исто као у српском кривичном праву и у немачком кривичном законодавству се прекид застарелости кривичног гоњења своди на „поништавање“ ефекта претходно протеклог времена, тако да наступањем прекида застарелости, она почиње поново да тече.

За разлику од разлога за прекид застарелости кривичног гоњења у Кривичном законнику Србије, који су одређени на један релативно уопштен начин, у немачком Кривичном законнику су разлози за прекид застарелости кривичног гоњења прописани читавим низом таксативних формулација, које су претежно процесно-правног карактера (§ 78ц *StGB*) и којих има знатно више него такође таксативно и лимитативно дефинисаних неколико разлога за мировање застарелости.

Застаревање кривичног гоњења се прекида следећим радњама: 1) првим саслушањем окривљеног, обавештавањем окривљеног да се против њега води истражни поступак или издавањем наредбе да се окривљени саслуша, односно да буде обавештен да се против њега води истражни поступак, 2) сваким саслушањем окривљеног од стране суда или издавањем наредбе да окривљени буде судски саслушан; 3) сваким ангажовањем вештака који је одређен од стране суда или државног тужиоца, уколико је окривљени претходно саслушан или обавештен да је покренут истражни поступак; 4) сваком одлуком суда о привременом одузимању предмета (заплени предмета) или наредбом за претресање или наредбом суда којом се продужава важење тих наредби; 5) доношењем одлуке о одређивању притвора окривљеном (истражног затвора), или одлуке о привременом смештају окривљеног или одлуком суда којом се продужава важење таквих одлука; 6) подношењем оптужног акта државног тужиоца (јавне оптужбе); 7) отварањем главног поступка; 8) сваким заказивањем главног претреса; 9) доношењем одлуке о кажњавању или друге одлуке која одговара пресуди; 10) судском одлуком о привременој обустави поступка због одсутности окривљеног, као и сваком одлуком суда или државног тужиоца донетом током такве обуставе поступка, те свим радњама предузетим ради утврђивања боравишта окривљеног или с циљем обезбеђивања доказа; 11) одлуком суда о привременој обустави поступка због неспособности окривљеног да учествује у кривичном поступку, као и сваком наредбом суда или државног тужиоца до-

несеним након одлуке о привременој обустави поступка и у поступку преиспитивања процесне неспособности окривљеног; 12) сваком судском радњом која је усмерена на извршење неке истражне радње у иностранству

3.1.5. Кривична дела у погледу којих кривично гоњење не застарева

Одређена кривична дела су из криминално-политичких, али и неких других разлога, у Немачкој *изузета од застаревања*. Ту спадају две категорије кривичних дела: 1) општа категорија, која је у Немачкој на изванредан начин „традиционална“ и која је регулисана немачким Кривичним закоником (*StGB*), као основним извором кривичног права Немачке, а где спада тешко убиство,²² те 2) посебна категорија, која је регулисана једним специфичним *споредним извором немачког кривичног права*, где спадају одређена међународна кривична дела, прописана Међународним кривичним закоником Немачке (*VStGB*),²³ а то су: геноцид (*Völkermord*), злочин против човечности (*Verbrechen gegen die Menschlichkeit*) и ратни злочини (*Kriegsverbrechen*).²⁴

Ratio legis незастаревања тешког убиства у Немачкој је криминално-политичког, али и етичког карактера, те се заснива на начелној идеји да кривично гоњење за основно „капитално“ кривично дело против живота, не би требало никада да буде искључено само и искључиво због протекла времена.

²² Тешко убиство, које термилошки (*Mord*), одговара изразу „уморство“, који не постоји у нашем позитивном кривичном праву, се у немачкој теорији објашњава идејом о његовој посебној „прекорљивости“ (*Verwahrlichkeit*), што произилази из постојања разлога који се сврставају у три групе: 1) *motiv* – лишавање човека живота ради постизања сопственог задовољства самим чином убиства, што је нека врста „убилачке похоте“ (*Mordlust*), убиство ради задовољавања сексуалне похоте, убиство из користољубља или из других ниских побуда; 2) посебно опасан или нечовечан *начин извршења* – убиство на подмукао начин, убиство на суров начин или убиство коришћењем неког општеопасног средства; те 3) чињење кривичног дела ради постизања *неког другог деликтног циља* – убиство ради омогућавања или прикривања кривичног дела. Карактеристике прве и треће групе спадају у „посебне личне противправне карактеристике“, те се сврставају у субјективне елементе бића кривичног дела, док су карактеристике друге групе, објективни елементи бића кривичног дела. Више о томе: U. Kindhäuser, *Strafrecht – Besonderer Teil I – Straftaten gegen Persönlichkeitsrechte, Staat und Gesellschaft*, Nomos, Baden-Baden 2009⁴, 41.

²³ „Међународни кривични законик Немачке“ (*Völkerstrafgesetzbuch*), је усвојен 26. јуна 2002 /*Bundesgesetzblatt Jahrgang 2002 Teil I Nr. 42, ausgegeben zu Bonn am 29. Juni 2002*/, а ступио на снагу 30. јуна 2002. Овим посебним законом је немачко кривично законодавство усклађено с правилима Римског статута о оснивању Међународног кривичног суда.

²⁴ Више о томе: Helmut Gropengießer, Helmut Kreicker, „National Bericht – Deutschland“, *Nationale Strafverfolgung völkerrechtlicher Verbrechen, Band 1* (Hrsg. A. Eser, Kreicker), Max Planck Institut für ausländisches und internationales Strafrecht, Freiburg 2003, 374–375.

Када се ради о одређеним међународним кривичним делима (геноцид, злочин против човечности и ратни злочини), *ratio legis* њиховог незастаревања у немачком кривичном законодавству је заснован како на криминално-политичким разлозима који су истоветни или веома слични онима због којих не застарева ни кривично гоњење за тешко убиство, тако и на одређеним формалним међународноправним обавезама и то, пре свега, оним обавезама које су проистекле из Римског статута, јер је до његовог ступања на снагу, у немачком Кривичном законнику, поред тешког убиства, још само геноцид спадао у категорију кривичних дела која не застаревају, тј. у погледу којих не застарева кривично гоњење.

3.2. Застарелост кривичног гоњења у кривичном праву Сједињених Америчких Држава

У тзв. „Common law“ кривичноправном систему, који се иначе, сматра више процесно оријентисаним, свако се кривично дело састоји из две основне нормативне компоненте: с једне стране, то су све околности на којима се заснива кривичноправна одговорност, а те околности представљају спољашње особине код сваког кривичног дела (*actus reus*) или потичу из унутрашње стране (*mens rea*);²⁵ с друге стране, постоји појам тзв. „одбрана“ (*defences*), који обухвата све основе искључења кривичне одговорности и при том је такође повезан с одређеним процесним препрекама за кривично гоњење, као што је то на пример, застарелост, тако да кривично дело постоји само ако не егзистира неки од тих искључујућих основа.²⁶

У односу на кривично дело, односно дело које би иначе (да нема тих основа), било кривично дело, могу се испољити одређени основи који искључују његово постојање. Ти основи који искључују постојање кривичног дела, односно кривичну одговорност или кривично гоњење конкретног лица, односно потенцијалног учиниоца кривичног дела, називају се „одбране“ (*defences*) и постоје у неколико облика, теоријски подељених према одређеним категоријама:²⁷

1) одбране засноване на недостатку капацитета да се учини кривично дело, где спадају: а) дечији узраст (*infancy*), б) интоксикација, при чему се разликују добровољна интоксикација, када се поступа слично као што је то код нас случај с институтом скривљене

²⁵ Више о томе: Милан Шкулић, „Општи појам кривичног дела у Сједињеним Америчким Државама – сличности и разлике у односу на српско кривично право“, *тематска монографија: Казнена реакција у Србији, V део*, Београд 2015, 47–74.

²⁶ Helmut Satzger, *Internationales und Europäisches Strafrecht*, Nomos, Baden-Baden 2005, 177.

²⁷ John M. Scheb, John M. Scheb II, *Criminal Law and Procedure*, Wadsworth & Thomson Learning, Belmont 2002⁴, 338.

неурачунљивости (*actiones libere in causa*),²⁸ те нескривљена интоксикација која има значај који је сличан, односно идентичан неурачунљивости; в) неурачунљивост учиниоца у време извршења кривичног дела (*insanity*);

2) одбране које искључују кривицу за дело (извињавају га) или оправдавају чињење таквог дела које би иначе, било кривично, где спадају: а) принуда, б) крајња нужда, в) пристанак повређеног, г) правна заблуда у неким случајевима,²⁹ д) стварна заблуда под одређеним околностима, њ) постојање алибија окривљеног;

3) одбране које оправдавају употребу силе, где спадају: а) само-одбрана, б) одбрана других лица, в) одбрана одређених материјалних вредности, односно добара, где се посебно истичу – одбрана куће, односно „дома“, те одбрана имовине;

4) одбране засноване на уставним или законским прописима, где спадају: а) уставни имунитет који поседују одређена лица, б) друге форме имунитета, в) деловање начела *ne bis in idem*, те г) застарелост кривичног дела; као и

5) одбране засноване на претходном нелегалном деловању надлежних органа, где спадају: а) забрањено провоцирање на кривично дело, те б) кривично гоњење засновано на неком дискриминаторском критеријуму у односу на окривљеног.³⁰

Са становишта уобичајене кривичноправне догматике у европском континенталном кривичном праву, као и у односу на кривично законодавство Србије, концепција *одбрана* из кривичног права САД, као и уопште у англосаксонском кривичном праву је прилично несистематска, чак и помало хаотична, јер се не само збирно говори о читавом низу битно различитих материјалних кривичноправних основа који имају значај да искључују постојање кривичног дела, већ се ту наводе и неки разлози који представљају или типичне сметње за кривично гоњење, као што је дејство имунитета, деловање начела *ne bis in idem* и застарелост кривичног гоњења, или се ради о доказној проблематици, било да је у питању значај алибија, било да се ради о правно неваљаним доказима, односно противправним радњама које

²⁸ Више о томе: Милан Шкулић, „Неурачунљивост и интоксикација у кривичном праву САД – сличности и разлике са неурачунљивошћу и скривљеном неурачунљивошћу у српском кривичном праву“, *НБП – наука, безбедност, полиција – журнал за криминалистику и право* 2/2015, 1–25.

²⁹ У САД се примарно инсистира на принципу *ignorantia legis non excusat* („ignorance of the law is no excuse“), а само се у веома лимитираним случајевима (што је у пракси изузетно ретко), нескривљеној правној заблуди, односно правној заблуди из оправданих разлога, придаје значај основа који искључује постојање кривичног дела.

³⁰ J. M. Scheb, J. M. Scheb II, 336–366.

су деловале као претходни услов у односу на чињење кривичног дела.

Застарелост се дакле, у кривичном праву САД сматра видом *одбране*, како у односу на кривично дело које би могло да буде предмет кривичног поступка (одбрана која искључује могућност покретања/вођења кривичног поступка), тако и у неком актуелном кривичном поступку, када се ради о одбрани која онемогућава даље вођење, тј. настављање претходно већ започетог кривичног поступка. Застарелост кривичног гоњења није постојала у *common law* систему, као најстаријем извору кривичног права САД, већ је она „новија легислативна креација“.³¹

У неким државама САД, као на пример, у Вајомингу, уопште није прописана застарелост кривичног гоњења за било које кривично дело, а наравно у пракси, а нарочито када се ради о лакшим деликтима, кривично гоњење се фактички не може реализовати, односно у погледу прекршаја и других „мањих“ деликата, кривични поступак се не покреће јер државни тужилац то не сматра целесходним, што између осталог, представља и вид знатно „флексибилнијег“ схватања начела законитости у типичним англосаксонским правним системима, где и обичаји, односно „неписано право“, под одређеним условима могу да буду формални извор кривичног права.³²

У Кентакију је такође, прописано да кривично гоњење за теже деликте, а то су практично сви они деликти који (на пример, са становишта нашег кривичног законодавства) и иначе спадају у кривична дела (*Felony*), не застарева, док је рок застарелости за лакше деликте, тј. оне који би са становишта нашег казненоправног система били прекршаји или некада чак и лакши деликти од већине прекршаја, рок застарелости кривичног гоњења износи једну годину.

У већини држава у САД постоје одређена кривична дела у погледу којих никада не наступа застарелост кривичног гоњења. Ту се углавном ради о најтежим кривичним делима против живота и тела, али су некада у питању и сексуална кривична дела,³³ нарочито када су њихове жртве малолетна лица, односно деца. На пример, кривично гоњење за убиство никад не застарева на Аљасци, у Аризони, Калифорнији (где не застарева ни било које друго кривично дело за

³¹ Daniel Hall, *Criminal Law and Procedure*, Lawyers Cooperative Publishing & Delmar Publishers, New York 1992, 272.

³² Више о томе: Милан Шкулић, „Начело законитости у кривичном праву“, *Анали Правног факултета Универзитета у Београду (Анали ПФБ)* 1/2010, 81–84.

³³ Сексуална кривична дела (*sexual offences*), су у савременом кривичном праву САД, углавном дефинисана као различити облици „сексуалног напада“, попут напада који укључује „пенетрацију“ (*assault by penetration*), напада без обавезне пенетрације (*sexual assault*), као и тзв. „објективног“ силовања, тј. добровољног сексуалног односа с особама које немају одређени старосни узраст.

које се може изрећи смртна казна), Конектикату, Делаверу, Флориди (где се осим класичног убиства, у категорију „незастаривих“ кривичних дела, сврставају и сва остала кривична дела која су проузроковала губитак живота. Тако је у Џорџији, Ајдаху итд.

Кривично право Колорада на пример, прописује прилично широк круг кривичних дела у погледу којих не може доћи до застарелости кривичног гоњења, па ту спадају: убиство, отмица, велеиздаја те неки облици фалсификата, а увек када се ради о тим кривичним делима, не застарева ни кривично гоњење у погледу разних форми акцесорних радњи у односу на таква кривична дела,³⁴ где спадају – покушај тих кривичних дела или завера ради њиховог вршења, или подстрекавање на таква кривична дела. Слично је и у држави Илиној, где кривично гоњење не застарева за убиство првог или другог степена,³⁵ покушај убиства првог степена, подстрекавања на убиство, убиство из нехата и остале облике лишења живота, велеиздају, изазивање пожара (паљевина), као и неке облике фалсификовања.³⁶

Као што је већ објашњено, у многим државама САД не застаревају сексуална кривична дела када су учињена против деце, односно лица која немају одређени узраст, или се у односу на таква кри-

³⁴ У овом погледу се у тим америчким државама у исту раван стављају покушај као кажњиви стадијум у извршењу кривичног дела (по правилу, без разликовања свршеног и несвршеног покушаја, те уз прописивање исте казне за покушај као и за свршено кривично дело), те одређени облици саучесништва, где спадају завера (као једна изразито широка форма саизвршилаштва) и подстрекавање на кривично дело.

³⁵ Убиства се у кривичном праву САД, с обзиром на околности под којима је учињено, а пре свега, према критеријуму субјективног односа учиниоца (*mens rea* компонента), деле на две основне категорије: а) (пред)умишљајно убиство (*murder*) и б) убиство које се не чини са (пред)умишљајем (*manslaughter*), а које се дели на: а) невољно (*involuntary manslaughter*) и б) вољно (*voluntary manslaughter*).

Предумишљајно убиство је у оним државама које познају поделу на убиство првог и другог степена, увек убиство првог степена, а ту се најчешће сврстава и вољно лишавање живота. Остали облици лишавања живота су убиство другог степена, мада у америчкој пракси правна квалификација често више зависи од понашања одбране у кривичном поступку, него од утврђених чињеница, па се тако у оквиру страначког споразума (*plea bargaining* систем), може најчешће потпуно слободно, мењати и правна квалификација.

Уобичајено се израз *manslaughter*, односно таква врста убиства (лишавање живота човека), код нас преводи као убиство (лишавање живота) из нехата, а онда са становишта нашег кривичног права, звучи веома необично када се говори о „вољном“ и „невољном“ нехату, али у ствари, под том врстом убиства се у САД, сврставају не само они облици лишавања живота који су код нас лишавање живота из нехата (било свесног, било несвесног), већ и неки други облици убиства, попут лишавања живота човека услед губитка контроле, слично као што у нашем кривичном праву, постоји убиство на мах, или убиство захваљујући одређеној провокацији пасивног субјекта итд.

³⁶ Више о томе: J. M. Scheb, J. M. II Scheb, 362–363.

вична дела уводе посебна правила у односу на моменат отпочињања тока застарелости. На пример, у Алабама, осим убиства, паљевине, фалсификовања, кривичних дела насиља и тешке телесне повреде, не застаревају ни сексуална кривична дела учињена против лица које није навршило 16 година, док у Вермонту, Вашингтону, Џорџији, као и у неким државама САД и кривично гоњење за такве деликте застарева, али рок застарелости почиње да тече тек од момента када је жртва навршила одређене године старости (обично 18, а у неким државама 16 година) или од дана када је жртва пријавила кривично дело, зависно од тога до чега је пре дошло, тј. који је моменат пре наступио.³⁷

У неким државама САД, осим убиства и неких других кривичних дела, чије кривично гоњење не застарева и у већини других америчких држава, не застаревају поред тога, ни нека специфична коруптивна кривична дела којима је нанета штета „јавним финансијама“ или се ради о кривичним делима која су вид „злоупотребе моћи“ или се односе на „проневеру“ јавних буџетских средстава, злоупотребе јавних фондова и сличне форме оних кривичних дела која у криминолошко-феноменолошком смислу представљају вид тзв. криминалитета белих оковратника.³⁸ Такав је случај на пример, у Аризони и Калифорнији.³⁹

Када се ради о кривичним делима у погледу којих кривично гоњење протеком времена застарева, у САД се, за разлику од већине континентално-европских држава, то питање не решава на општи и системски начин, кроз утврђивање дужине рока с обзиром на апстрактну тежину кривичног дела, тј. према критеријуму тежине прописане казне, већ се уобичајено таксативно означава која кривична дела не застаревају, тј. у погледу којих кривичних дела кривично гоњење не може да застари, а онда се у односу на остала кривична дела дефинише одређени рок застарелости или се и тада праве извесне градације, често такође методом таксативног набрајања.

---

³⁷ Више о томе: D. Hall, 272.

³⁸ Зачетником концепције о криминалитету белих крагни сматра се Сатерленд (*Sutherland*), који полазећи од своје теорије диференцијалних асоцијација у објашњењу узрока и чинилаца криминалитета, закључује да криминалитет „белих крагни“ и уопште криминалитет моћи није довољно проучаван у криминологији, јер се већина криминолошких података односи на учиниоце из нижих класа, а он примећује да пословни људи чине енормно велики број кривичних дела, па се услед тога може закључити да је криминологија тог доба била базирана на погрешној премиси, те стога и доводила до погрешних закључака. Више о томе: Roger Hopkins Burke, *An Introduction to Criminological Theory*, Willan Publishing, Portland – Oregon 2005², 87.

³⁹ D. Hall, 272.

4. НЕЗАСТАРИВОСТ (НЕЗАСТАРЕВАЊЕ) НЕКИХ МЕЂУНАРОДНИХ КРИВИЧНИХ ДЕЛА

Одредбом члана 108. Кривичног законика Србије прописан је изузетак у односу на општа правила која се односе на застарелост кривичног гоњења и извршења казне, односно кривичних санкција, тако што је прописана незастаривост (незастарелост према законској терминологији) одређених кривичних дела, односно кривичног гоњења за њих, те извршења кривичних санкција које су за таква кривична дела изречена. У ту категорију спадају: 1) кривична дела предвиђена у чл. 370–375. Кривичног законика – геноцид, злочин против човечности, ратни злочин против цивилног становништва, ратни злочин против рањеника и болесника, ратни злочин против ратних заробљеника, те организовање и подстицање на извршење геноцида и раних злочина, као и 2) кривична дела за која по ратификованим међународним уговорима застарелост не може да наступи.⁴⁰

Уобичајено се кривична дела која су прописана Римским статутом сматрају међународним кривичним делима у ужем смислу, док се у ширем смислу под међународним кривичним делима, могу подразумевати и многобројна друга кривична дела, којима се угрожавају или повређују одређене вредности које су од ширег значаја за међународну заједницу.⁴¹ То значи да у међународна кривична дела у ужем смислу спадају она кривична дела која су сврстана у надлежност сталног Међународног кривичног суда (ИСС).⁴²

Као што смо већ истакли, у литератури се међународна кривична дела претежно деле на она која су то у ужем и друга која су међународна у ширем смислу, мада се то често чини на имплицитан начин, а понекад и уз непостојање довољно јасних и прецизних критеријум, односно изражавање на недовољно прецизан начин. На пример, Касезе (*Cassese*) пише о међународним кривичним делима (злочинима), без стриктног претходног одређивања шта у њих спада у ужем, а шта у ширем смислу, већ једноставно излаже о ратним злочинима, злочинима против човечности и геноциду, да би потом посебно објашњавао „друга међународна кривична дела“, где сврстава

⁴⁰ Више о томе: Milan Škulić, „National Bericht – Serbien und Montenegro“, *Nationale Strafverfolgung völkerrechtlicher Verbrechen, Teilband III* (Hrsg. A. Eser, H. Kreicker) Max Planck Institut für ausländisches und internationales Strafrecht, Freiburg 2004, 268–269.

⁴¹ Милош Бабић, *Међународно кривично право*, Правни факултет у Бањој Луци, Бања Лука 2011, 65.

⁴² Више о томе: Милан Шкулић, *Међународни кривични суд – надлежност и поступак*, Правни факултет Универзитета у Београду и Досије, Београд 2005, 219–220.

агресију, тортуру и тероризам.⁴³ Међутим, из тог убрајања наведених дела у „друга“ међународна кривична дела, јасно произлази одређена дистинкција између тих дела и оних која су примарно означена као међународна, при чему је на први поглед, критеријум такве поделе – стварна надлежност Међународног кривичног суда, али се ту може уочити један упадљив изузетак, јер у та кривична дела није сврстана и агресија, мада тај злочин неспорно јесте део стварне надлежности Међународног кривичног суда, иако у Римском статуту још увек нема важеће дефиниције агресивног рата.

У кривична дела која спадају у надлежност Међународног кривичног суда спадају геноцид, ратни злочини, злочини против човечности, као и агресија, тј. злочин против мира.⁴⁴ Кривично гоњење за кривична дела из надлежности Међународног кривичног суда, као и извршење казне за њих, не застарева, а уношење такве одредбе у члан 29 Римског статута, чиме се стриктно искључује застарелост кривичних дела из надлежности Суда, представља разлику у односу на раније *ad hoc* трибунале, чији статuti то нису предвиђали.⁴⁵

Овакво решење у Римском статуту је оправдано, без обзира што постоје одговарајући међународни акти који предвиђају забрану застарелости неких међународних кривичних дела, јер је релативно мали број земаља ратификовало те акте, па је тако на пример, Конвенцију о незастаривости ратних злочина и злочина против човечности, ратификовало само четрдесет и три земље, па је чак, спорно да ли је ово правило постало део међународног јавног права.⁴⁶ За ову конвенцију се истиче да „није ступила на правну снагу“, те да се у њој злочин против човечности дефинише „независно од тога да ли је учињен у рату или током мира“.⁴⁷

⁴³ Antonio Cassese, *International Criminal Law*, Oxford University Press, Oxford – New York 2003, 46–110.

⁴⁴ Наиме, Резолуцијом број 6. од 11. јуна 2010, која је донета на 13. Пленарној седници Прве ревизионе скупштине Међународног кривичног суда, агресија је коначно дефинисана у смислу самог Римског статута, али је то још увек на својврстан начин – „мртво слово на папиру“, јер је прописано да ће тако дефинисана агресија и формално бити у надлежности Међународног кривичног суда, само у односу на таква кривична дела учињена годину дана након што најмање тридесет држава чланица/странака Статута, ратификује те амандмане Римског статута, при чему се те новеле Статута неће моћи примењивати ни пре 1. јануара 2017, када ће се државе чланице/странке Римског статута, поново изјашњавати о том питању.

⁴⁵ Зоран Стојановић, *Међународно кривично право*, Правна књига, Београд 2015⁸, 86.

⁴⁶ *Ibid.* (цитирани аутор, тј. З. Стојановић, се овде позива на став *W. Shabas-a*, изнетог у једном познатом Коментару Римског статута – *Commentary of the Rome Statute of the International Criminal Court* (ed. O. Triffterer), Baden/Baden 1999, 524.

⁴⁷ Kai Ambos, *Internationales Strafrecht – Strafanwendungsrecht, Völkerstrafrecht, Europäisches Strafrecht*, Verlag C.H.Beck, München 2006, 210.

Milan Škulić, PhD

Full Professor

University of Belgrade, Faculty of Law

LEGAL NATURE AND THE CRIMINAL LAW EFFECT
(SUBSTANTIVE AND PROCEDURAL) OF STATUTE OF
LIMITATIONS OF CRIMINAL PROSECUTION

Summary

The article contains an analysis of criminal justice and criminal effects of Statute of Limitations of Criminal Prosecution, as well as institute which has double natures, i.e. it is the institute of substantial criminal law and as well the institute of procedural criminal law, which has its own specific action in criminal proceedings. The Statute of Limitations of Criminal Prosecution is a permanent criminal procedural obstacle which prevents the prosecution and is cause for termination of the criminal proceedings if he started, and prevents its start, if criminal proceedings are not initiated, which is in both of these situations manifested by adopting the relevant decisions of the proceeding – by the criminal court or by a public prosecutor, in case of criminal offenses which are prosecuted *ex officio*.

In the article are discussed the concept of statute of limitations of criminal prosecution and its *ratio legis*, certain comparative solutions (German criminal law and criminal law of the United States of America), the normative solutions in the present Serbian criminal law, as well as basic criminal procedural effects of statute of limitations of criminal prosecution with a special analysis some illogical solutions in the Criminal Procedure Code of Serbia, where statute of limitations of criminal prosecution is wrongly classified as one of the absolutely essential violations of criminal procedure.

Key words: *Statute of limitations on criminal prosecution. – Criminal procedure law. – Criminal offense. – Criminal procedural law of criminal procedure. – Verdict.*

Article history:

Received: 11. 5. 2016.

Accepted: 4. 7. 2016.